

15. Galerie osobností

*„Cikánky obklopené houfem dětí jsou zase těhotné. Spočítejte si, kolik cikánů budeme hostit za pár let, když **každá rodinka čítá kolem šesti většinou dementních potomků. Pobírají přídavky, sociální dávky, invalidní důchody – všechno z daní těch, kteří pracují...**“*

(Dopis Jany H. z Plzně, Magazín Dnes č. 38, 22. 9. 1994, s. 22.)

Mezi početným a leckdy velmi rozdílným romským etnikem dnes v celosvětovém měřítku nacházíme řadu osobností, které působí již prakticky ve všech oborech lidské činnosti. V minulosti byli Romové ceněni spíše jen jako **hudebníci**.

Na území sousedního Slovenska žilo v 18. století dokonce několik výrazných hudebních osobností. **Michal Barna** se stal hudebníkem na dvoře kardinála Imricha Čákyho v Ilišovcích na Spiši. **Panna Cinková** (1711–1772) ze slovenského Gemeru se proslavila jako primáška. Na počest legendární hudebnice byl v jejím rodišti postaven památník a od roku 1970 zde každý sudý rok probíhají hudební slavnosti. Ze Slovenska pocházel i **Ján Biháry** (1764–1827), jenž pro své umění, prezentované hlavně na šlechtických dvorech ve Vídni a Budapešti, dostal přezdívku Uherský Orfeus. Z dalších byl velmi populární **Jožko Piťo** (1800–1886). V souvislosti s virtuózní interpretací slovenských lidových písní mu je dokonce připisován podíl na probouzení národního uvědomění Slováků v dobách násilné maďarizace. Vynikajícím primášem byl i jeho žák **Pavol Čonka** (1841–1913). **František Šarközy** (1820–1897) získal věhlas jako hlavní vojenský kapelník všech císařských hudebníků v Uhrách. **František Horváth** (1855–1939) v roce 1885 zvítězil v Pešti v soutěži 15 nejlepších primášů, získal titul „král primášů“, v následujícím roce reprezentoval Uhry na světové výstavě v Paříži, v roce 1889 účinkoval na slavnostech otevření Eiffelovy věže. Z Paříže odešel do Londýna na pozvání britského krále Eduarda VI. Jako skladatel a textař

Obr. 30 – Bratři Jan a Ivan Hriskovi.

populárních písní si v meziválečném období získal velkou oblibu **Jožko Pihík** (1890–1956). Vynikajícím cimbalistou byl **Ján Gašpar Hrisko** (1921–1980) z Očové, jinak řadu let sólista Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů. Jeho dva synové v Brně dále rozvíjejí rodovou tradici – vedou a účinkují v cimbálové kapele, která nese rodové jméno (viz obr. č. 30). Ze Zvolenské Slatiny pochází houslový virtuos **Rinaldo Oláh** (1929), který působil dlouhá léta jako vedoucí SĽUK-u. Na tomto místě ho vystřídal další významný hudebník **Ján Berky-Mrenica** (nar. 1939).

Na moravském Horňácku působil primáš **Jožka Kubík** (1907–1978), jehož hudební projev měl pro lidovou hudbu Slovácka obrovský význam. Díky síle jeho osobnosti pronikly do sedlácké muziky prvky romské tradiční hudby a splynuly s ní v jediný neopakovatelný celek. Busta Jožky Kubíka s houslemi je umístěna v areálu zámeckého parku ve Strážnici (od r. 1981), který každoročně hostí Mezinárodní folklorní festival; jiná Kubíkova busta se nachází v obci Kuželov u Větrného mlýna (od r. 1984), kde se vždy v červenci odehrává slavnostní zakončení Horňáckých slavností. Obě busty jsou dílem akademického sochaře Zdeňka Němečka. Jožka Kubík je možná jediný Rom na světě, jehož jméno nese vesmírné těleso – v březnu 2001 byla podle něj pojmenována planetka č. 17611 (obíhá na dráze mezi Marsem a Jupiterem) – objevená v roce 1995 českobudějovickými hvězdáři z observatoře na Kletci.

Původně rodák z východního Slovenska **Jožka Giňa** (1928–1997) se usadil v Opavě. Stal se proslulým primášem a hráčem na violu, jeho mistrovství dodnes můžeme obdivovat v mnoha nahrávkách Českého rozhlasu. V rodinné tradici pokračuje v Opavě i nadále cimbálová kapela Giňovců.

Ze současných romských hudebníků připomeňme **Antonína Gondolána** (nar. 1942), který byl členem doprovodné kapely Karla Gotta. Nyní vystupuje s rodinnou jazzově orientovanou kapelou, v níž nelze přehlédnout osobitý a profesionální zpěv **Věry Gondolánové**.

Josef Fečo (nar. 1940) vytvořil v roce 1967 kytarovou skupinu Roma Štar, a položil tak základy k hudebnímu stylu, který byl později označen jako romp pop. Zpěvačkou všeobecně oblíbené hudební skupiny byla jeho sestra **Anna Fečová**. Josef Fečo také sám komponuje, napsal původní romskou operu Geňa a Béla; pro neratovický Kroužek her a nápadů aneb *Čhavorikani luma* (Dětský svět) složil hudbu k muzikálu Zloděj a jeho svět aneb 16 krutých pravd (premiéra v Divadle v Dlouhé, Praha 1997). Hudebního aranžmá se ujal jeho vnuk, Josef Fečo mladší (nar. 1978), absolvent Jazzové konzervatoře Jaroslava Ježka (obor kontrabas, basová kytara).

Z hudebních skupin se v 70. letech výrazněji prosadila rodinná kapela brněnských **Bagárovců**; později její členové působili jako profesionální hráči v předních pražských hotelích (Panorama, Fórum, Ambassador, Intercontinental). Po rozpadu kapely začal sólově vystupovat **Gejza Horváth** (nar. 1948) – v doprovodu kytary zpívá buď romské lidové písně ve vlastní autorské úpravě, nebo skládá písně nové (viz text písně *Miro dad* – vnitřní strana zadního přebalu knihy). V Brně působí cimbálová kapela dalšího uznávaného primáše – **Eugena Horvátha** (nar. 1940).

Romského původu byl také virtuózní hráč na violoncello **František Tanenberger** z Bučovice (nar. 1924), který působil mimo jiné jako koncertní mistr v ND Bratislavě a od roku 1955 byl členem Slovenského kvarteta. Ze známé hudebnické rodiny pochází **Pavel Oračko** (nar. 1972); po absolvování konzervatoře studoval hru na housle na brněnské JAMU (u prof. Bohumila Smejkal) a ihned po studiích získal angažmá ve Státní filharmonii Brno. Talentovaný klavírista, absolvent hudební konzervatoře v Bratislavě, **Richard Rikkoň** (nar. 1974) pokračuje nyní ve studiu hry na klavír v Paříži.

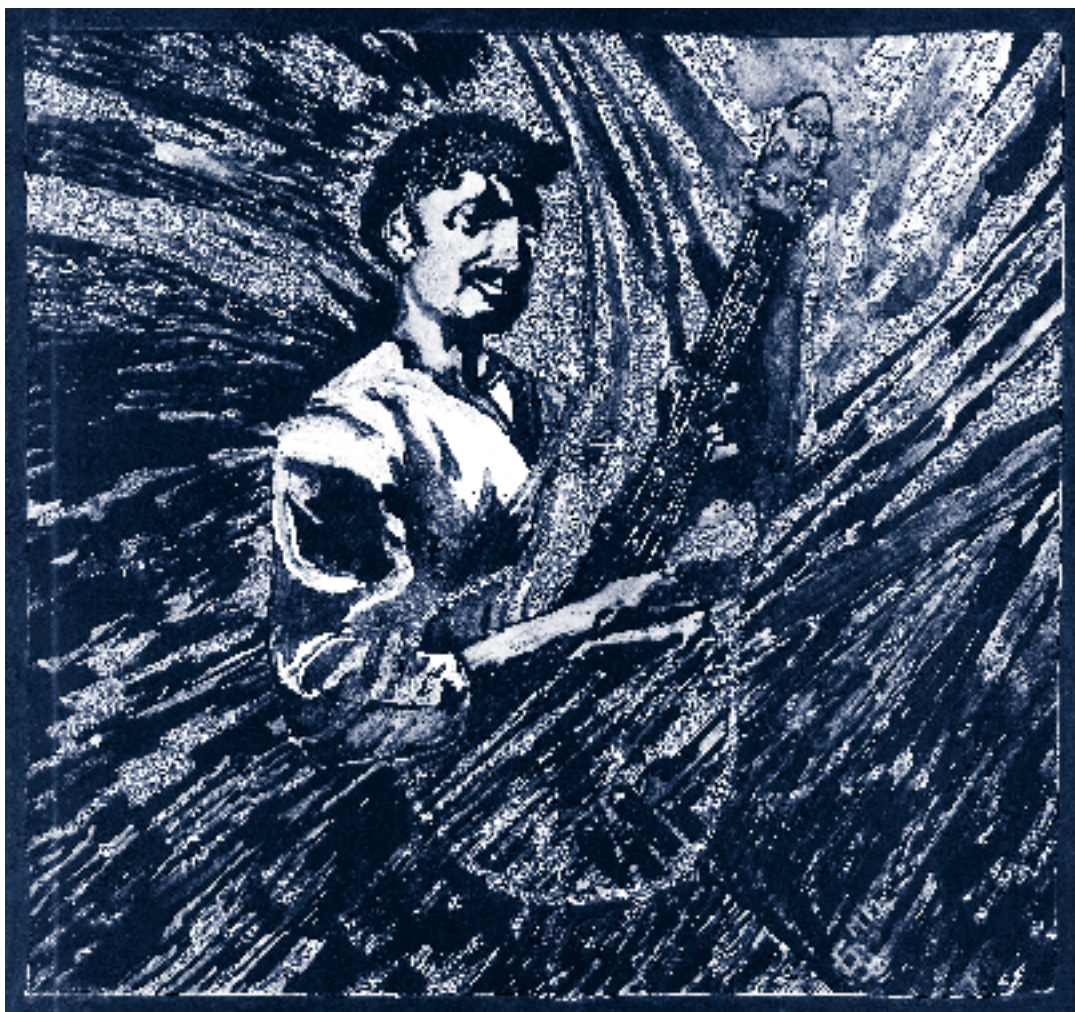
V současné době u nás působí celá řada romských kapel různých hudebních žánrů a stylů, ale vzhledem k panující nedobré atmosféře v česko-romských vztazích se o nich téměř neví. Do médií, a tedy i k neromským posluchačům, se dostane jen minimum z nich. Mezi takové patří např. svitavská skupina **Točkolotoč**, která se v 80. letech stala vítězem prestižního folkového festivalu Porta; na svém kontě má již několik samostatných alb. Posluchače z řad Romů i Neromů má skupina **Romano Rat** (Romská krev), v jejímž čele stojí **Ida Kelarová** a **Dezider Dužda**. Velký ohlas u nás i v zahraničí zaznamenala zpěvačka romských lidových písní v rompopovém podání **Věra Bílá** (nar. 1954) z Rokycan. Vystupuje v doprovodu skupiny **Kale** (Černí). Hráč na housle a zpěvák **Vojtěch Lavička** (nar. 1973) je vůdčí osobností populární pražské česko-romské kapely **Álom**, vede také výhradně romskou skupinu **Bench Band**. Obě kapely vycházejí ve svých skladbách z romského folkloru.

Již v sedmdesátých letech 20. stol. vzniklo osobité hudební spojení karlínských přátel – známého nekonformního pražského písničkáře Vlasty Třešňáka a romské jazzově orientované rodinné kapely Kormanů pod vedením **Milana Kormana** (mj. oba signatáři Charty 77). Postupně dorůstající členové této hudební rodiny posilují původní jádro skupiny, která dnes úspěšně vystupuje pod názvem **Korman & Korman**. Houslista **Jiří Korman** (nar. 1960) se věnuje skladatelské činnosti i v oblasti filmové hudby; jako přítel Bohumila Hrabala měl tu čest zahrát spisovateli na jeho poslední cestě.

Bariéru předsudků se v současné době daří úspěšně nabourávat brněnské osmičlenné hudební skupině – **Gulo čar** (Sladká tráva), hrající pod vedením baskytaristy **Vladimíra Dirdy** (nar. 1967). Všichni její členové mají za sebou již bohatou muzikantskou minulost, a přestože pocházejí z tradičních hudebnických rodů, hrají zejména jazz, funky a soul. Jejich debutové album *Pačas* (Věříme) hudební kritici zařadili mezi nejlepší nahrávky roku 2000. Do povědomí širší veřejnosti začínají pomalu pronikat i další hudební uskupení a interpreti, u nichž teprve čas prověří, zda se jedná o výrazné hudební osobnosti. Velmi slibně si vede originální folkrocková zpěvačka a kytaristka **Katka Šarközi** z Prahy (debutové album: *Naklání se čas*, 2000), ale např. i brněnská skupina **Melody and rhythm harmony**, která vznikla na základech předchozí oblíbené Funky Night pod stejným vedením – **Ladislava Čonky** (nar. 1983).

Ze zahraničních hudebníků je třeba připomenout zejména Roma ze skupiny francouzských *Manušů* **Django Reinhardta** (1910–1953), jazzového kytaristu a skladatele, který vytvořil autorskou dvojici se Stefanem Grappellim. Byl prvním evropským hudebníkem, jenž zanechal jazzové historii svou stopu. Způsobem hry Django Reinhardta byl zpočátku silně ovlivněn kytarista **Bireli Lagrene** (nar. 1966), z rodiny Sintů pohybující se na francouzsko-německém pomezí. Velmi brzy si však vytvořil svůj vlastní styl a dnes je považován za jednoho z nejlepších jazzových kytaristů na světě.

V Maďarsku působí velmi populární **Stočlenná cikánská kapela Budapešť**, interpretující jak hudbu romskou, tak díla světových hudebních velikanů. Naproti tomu dva světoznámé folklorní soubory olašských Romů z Maďarska **Kalyi Jag** (Černý oheň) a **Ando Drom** (Na cestě) prezentují výhradně původní romskou hudební tradici. Naopak hudbu, která si vede úspěšně na žebříčcích hitparád moderní hudby, produkuje světoznámá rodinná kapela z Francie – **Gipsy Kings**. Ve svých skladbách využívá i populárních rytmů španělského flamenca, na jehož vzniku se velmi významně podíleli právě Romové, respektive Gitanos (jejich hudbě se zpočátku neříkalo flamenco, tímto výrazem byli původně označováni sami španělští Romové. Stejně významně jako Romové se na vzniku flamenca podíleli i Andalusané, kteří byli ovlivněni arabskou hudební

Obr. 31 – Bluesman, Ján Berky, kombinovaná technika.

tradicí). Vynikajícím interpretem flamencového hudebního stylu je kytarista – španělský Rom – **Paco de Lucia** (vl. jménem Francisco Sánchez Gómez, nar. 1947). Mistrem flamencové kytary byl i „plnokrevný andaluský Cikán“ **Carlos Montoya**; nahrál přes 30 alb, koncertoval po celém světě, ale proslavil se zejména v USA, kde prožil většinu svého profesionálního života. V současném Španělsku se dle znalců Romové podílejí až 80% na hudební produkci ve stylu flamenco.

Pohybové nadání Romů se uplatňuje již tradičně v **tanci**. **Joaquín Cortés** (nar. 1969), Rom z jihošpanělské Cordoby, patří k světově nejpopulárnějším tanečníkům flamenca. Popularitu získává i díky účinkování na filmovém plátně (např. hlavní role ve španělském filmu *Cikán*, 2000). Díky mistrné prezentaci tance jménem flamenco se proslavilo i několik dalších španělských Gitanů. (Hudební a taneční styl flamenco, ale i realie a mystiku ze života španělských Gitanů přináší např. trojice hudebně-tanečních filmů režiséra Carlose Saury: *Krvavá svatba* 1981, *Carmen* 1983, *Čarodějná láska*).

Také v České republice Romové projevují pohybové nadání. Vedle řady vynikajících, ale veřejnosti blíže neznámých tanečníků amatérských folklorních souborů, se začínají mezi mladými

Romy objevovat i první tanečníci profesionální. **Zdeněk Horváth** (1976) z Bruntálu vystudoval tanec na ostravské konzervatoři a od roku 1998 je členem baletního souboru Národního divadla v Praze. **Michal Šaray** (1979) se naopak orientuje na tanec moderní, v roce 1996 se stal vicemistrem ČR v diskotancích. Od roku 1999 vede v Brně taneční formaci M-Dance-Club, která v roce 2001 vyhrála konkurz agentury ITV a s ním i titul mediální objev roku.

Mezi Romy je několik skutečných **hereckých osobností**. Romům totiž často nechybí právě herecké nadání. V kočovných divadelních společnostech měli Romové své zastoupení, jezdili s loutkovým divadlem. S romskou tradicí bylo spjata pouliční předvádění tance a hudby nebo tanečních kreačí se zvířaty. Tyto hudebnické, artistické, herecké a kejklířské výstupy v sobě spojovaly prvky syntetického divadla. Archivní doklady potvrzují, že Romové postupně pronikli i do rodiny zakladatele českého loutkářství Matěje Kopeckého (1775–1847), Romové patří do akrobaticky proslulé rodiny **Berouskových**. V době první Československé republiky vlastnily romské rodiny několik menších cirkusů a také dnes řada světových cirkusů zaměstnává romské artistry, krotitele zvířat apod.

Z holywoodských herců byl Romem **Yul Brynner** (1915–1985, vl. jménem Taidje Kahn) známý např. díky ztvárnění postavy Chrise v klasickém westernu Sedm statečných; Romkou byla i holywoodská hvězda **Ava Gardnerová** (1922–1990), která se proslavila filmy Zabijáci, Nahá Maja. /Jen pro zajímavost: světoznámý komik **Charlie Chaplin** (1889–1977) sice nebyl Romem v pravém smyslu slova, zato se nikdy netajil se svojí romskou babičkou./

Už v roce 1931 vzniklo v Moskvě profesionální romské divadlo **Romen**. Jeho herci se proslavili účinkováním ve světově úspěšném filmu sovětské produkce – Cikáni jdou do nebe, který vznikl na motivy povídky Maxima Gorkého Makar Čudra. Na Slovensku v Košicích působí od roku 1992 profesionální romské divadlo **Romathan**. Obě posledně jmenované instituce provozují divadlo syntetické, v němž dle romské tradice spojují mluvené slovo s hudbou a tancem. Naproti tomu v Německu nyní působí spíše na činohru orientovaný romský divadelní soubor **Pralipe**. Soubor vznikl ještě v Makedonii, odkud po vypuknutí války v někdejší Jugoslávii jeho členové emigrovali. Divadlo Pralipe má ve svém repertoáru především původní hry inspirované aktuálními otázkami minulosti i současnosti romského etnika.

Mezi Romy najdeme i filmové **režiséry**. Je to např. ve Francii žijící světově proslulý režisér romsko-alžírského původu **Tony Gatlif** (nar. 1948, filmy: Princové, Lačho drom, Gadžo dilo), který se ve své tvorbě rád věnuje tematice Romů. Na Slovensku působí filmový a televizní režisér i scénárista **Josef Banyák** (nar. 1958, dokument: Deti ne-vinné, adaptace romských pohádek O strige apod.).

Mezi Romy jsou dnes velmi úspěšní **sportovci**. Svoji mrštnost a dynamičnost dobře uplatňují v boxu. Ke starší generaci boxerů patří **Arnošt Ikri** (nar. 1934), který byl v letech 1956–60 členem reprezentačního družstva československých boxerů. Reprezentantem naší republiky v tomto sportovním odvětví byl i **Štefan Cirok** (ŠKP Bratislava). **Štefan Sarközy-Amigo** (nar. 1944) byl juniorským mistrem Československa, nyní vede v Bratislavě boxerský oddíl a působí jako mezinárodní rozhodčí. Někdejší boxer-reprezentant **Stanislav Tišer** dnes trénuje mladé adepty tohoto sportu na pražském Žižkově. **Tibor Rafael** (nar. 1970), reprezentant ČR, v letech 1993–94 byl vyhlášen nejlepším boxerem České republiky. Slovensko v roce 1996 na Olympiádě v Atlantě reprezentoval **Peter Baláž**. **Ján Balog** (nar. 1969) nejprve závodil za Lokomotivu Košice

Obr. 32 – Dana Gažiová, absolutní vítězka mezinárodního gymnastického závodu o Pohár košického vládního programu, Košice 1982, tehdy nejúspěšnější sportovní gymnastka ČSSR.

reprezentant ČR, též účastník OH v Atlantě a mnohonásobný držitel titulu mistr ČR. Ze současných boxerských nadějí klubu možno jmenovat **Ivana Dunku** (nar. 1986), který třikrát po sobě získal titul mistr ČR v boxu v soutěži kadetů a v roce 2001 skončil 5. na mistrovství Evropy v Liverpoolu.

V kulturistice získal titul mistra ČSSR v letech 1984 a 1985 **Anton Šaray** (nar. 1959), **Adam Cibula** (nar. 1956) dokonce v letech 1993–94 získal pro slovenskou kulturistiku titul mistra Evropy. **Adam Csupori** se stal v roce 1997 mistrem Slovenské republiky ve vzpírání (silový trojboj).

Romové jsou také vynikající fotbalisté: **Ján Stojka** (nar. 1967) hrál v letech 1988–95 v první lize za Inter Bratislava, hrál v zápasech o Pohár UEFA. **Eugen Bari** (nar. 1971) hrál od roku 1994 v prvoligovém mužstvu DAC Dunajská Streda.

Ve sportovní gymnastice dosáhla vynikajících výsledků **Dana Gažiová** (nar. 1968) z Brna, která patřila v letech 1979–1984 do československého reprezentačního družstva (viz obr. č. 32). Významné ocenění pro ČSSR získala v roce 1981 v korejském Pchjongjangu v závodě Družba olympijských nadějí, kde se stala absolutní vítězkou. Zvítězila dokonce i nad vyhlášenými sovětskými gymnastkami; vítězství bylo o to významnější, že ČSSR obdržela zlatou medaili v tomto

a po přestěhování do Čech za klub Praga Praha. V roce 1986 se v uvedené disciplíně stal mistrem Československa. Nyní v Praze vede boxerský klub Palaestra, kde mají děti možnost trénovat i zdarma. **Rudolf Didy** (nar. 1979) získal pro Slovensko v roce 1997 na mistrovství Evropy juniorů bronzovou medaili.

Bratři **Josef Baier** (nar. 1950) a **Ladislav Gaži** (nar. 1949) se sice poněkud zpronevěřili rodinné hudební tradici, ale zato dosáhli nebývalého úspěchu ve sportu. V Brně založili Box club – Direkt a **Box club – Gaži Brno**. Prvně jmenovaný klub se zaměřuje především na romské děti, kterým nabízí příležitost smysluplně trávit volný čas – na trénincích. Případné boxerské talenty potom přecházejí k bratrovi do druhého klubu, který se díky vynikajícím výsledkům stal jedním ze čtyř vrcholových boxerských center v ČR; v roce 2001 bylo brněnské centrum vyhodnoceno dokonce jako nejlepší. Sám prezident jmenovaného boxerského klubu Ladislav Gaži přiznává, že na věhlas brněnského klubu mají nemalou zásluhu právě romští boxeři. **Ludovít Plachetka** (nar. 1971) se stal mistrem ČR v boxu v roce 1993, byl to také náš úspěšný reprezentant na OH v Atlantě v roce 1996. Vynikajícím boxerem je **Pavel Polakovič** (nar. 1974), dlouholetý

významném závodě znovu po dlouhých 14 letech. Gažiová byla považována za naději československé gymnastiky pro nadcházející OH v Los Angeles (1984), kterých se však nakonec zúčastnit nemohla stejně jako celá výprava československých sportovců.

Romové dnes nechybějí ani mezi sportovci se zdravotním postižením. Jmenujme za všechny alespoň reprezentantku ve stolním tenisu **Vieru Kašparovou** (nar. 1982) ze Slovenska. V roce 1999 zvítězila na mistrovství Evropy v soutěži jednotlivců; na paralympijských hrách v australském Sydney v roce 2000 vybojovala stříbrnou medaili.

Romové se uplatňují i v různých **vědních oborech**. Ve vědách **exaktních**, například jako inženýři: **ing Karel Holomek** (nar. 1937, mj. v letech 1952–53 člen československého juniorského reprezentačního družstva sportovních gymnastů), ale třeba také jako lékaři. Teprve nedávno a vlastně náhodou se v pramenech zjistilo, že v 18. století ve španělském městě Teba byl lékařem Rom – **José Matildo López**. Poté naše vědomosti o romských lékařích pro dlouhé období chybějí a navazují až ve století 20. Prvním známým romským lékařem u nás byl rodák ze slovenské romské osady u Klenovce, okr. Rimavská Sobota, **MUDr. Ján Cibula** (nar. 1932), který po roce 1968 emigroval do Švýcarska. Nejprve v Ženevě a nyní v Bernu provozuje už řadu let svoji soukromou lékařskou praxi. V roce 1978 byl zvolen prezidentem Mezinárodní romské unie (IRU); za jeho působení byla unie přijata do sekce mimovládních organizací v OSN. Ženskou lékařkou je Cibulova sestra **MUDr. Adéla Cibulová**, která žije na Slovensku. Jako chirurg působí v brněnském Centru kardiovaskulární a transplantační chirurgie **MUDr. Vladimír Horváth** (nar. 1970). Několik romských studentů se na dráhu lékaře teprve připravuje.

Obr. 33 – Romští studenti středních a vysokých škol z ČR sdružení v o.s. Athinganoi si připomněli něco z tradic svých předků a aspoň na několik letních dní okusili kočování, Kladruby, 2000.

Stejně tak se uplatňují Romové i ve vědách **humanitních**, např. jako právníci: **JUDr. Tomáš Holomek** (1911–1988) ze Svatobořic u Kyjova se stal již v době první Československé republiky prvním romským vysokoškolačkem u nás; dnes má právnické vzdělání řada dalších Romů. Připomeňme za všechny jen zakladatele a dlouholetého předsedu Romské občanské iniciativy **JUDr. Emila Ščku** (nar. 1957), od roku 2000 prezidenta IRU. Talentovaná absolventka práv **Mgr. Anna Červeňáková** v současné době získává zkušenosti pro svoji práci na stáži u Evropského parlamentu ve Štrasburku. V kanceláři ombudsmana v Brně pracuje právnička **Mgr. Zuzana Gáborová** (nar. 1975). V oblasti sociologie se pohyboval **Doc. RSDr. Miroslav Holomek, CSc.** (1925–1989), mimo jiné v letech 1969–73 předseda Svazu Cikánů-Romů v ČSR.

Povoláním učitel byl již brzy po roce 1945 rodák z romské osady u Oslavan u Brna **Antonín Daniel**. Učiteli se posléze stali **František Bandy**, **Marie Čonková-Čadecká** (nar. 1946). Na Slovensku např. **PhDr. František Godla** (nar. 1946), který je středoškolským profesorem, ředitelem a pedagogem Střední umělecké školy v Košicích je **PaeDr. Gejza Adam** (nar. 1951).

Vzdělání lidé se začínají objevovat již i v komunitě olašských Romů. Vzhledem k dosud platnému tradičnímu rozdělení rolí v olašské rodině je vyšší vzdělání obdivuhodné zejména u žen. **Margita Lakatošová** (nar. 1970) po absolvování gymnázia a Sociálně-právní akademie pokračuje ve studiu pedagogiky na Filozofické fakultě UK v Praze. **Helena Rafaelová** (nar. 1977) z Plzně po absolvování prvního ročníku plzeňské univerzity navázala na studium sociálně kulturní antropologie v USA; ve Washingtonu D.C. na prestižní Johns Hopkins University studuje původní obor v kombinaci s psychologií. Cesta obou těchto dívek ke vzdělání byla mimořádně trnitá, i proto patrně zůstává u nás jejich vzor v podstatě nenásledován.

Mezi Romy se stále častěji objevují i žurnalisté. **Mgr. Jarmila Balážová** z Brna (nar. 1972) pracuje jako dramaturgyně a moderátorka České televize i televize Nova, je šéfredaktorkou časopisu *Amaro gendalos*. Hlasatelkou v ČT se stala v roce 1998 **Iveta Kováčová**, která je mj. také skvělou zpěvačkou vokálního tria Triny. Jako redaktori zpravodajství ČT působí **Ondřej Giňa ml.** a **Richard Samko**. Redaktorkou časopisu *Mladý svět* je **Mgr. Judita Traubová** (nar. 1968) z Tábora. Romskou relaci – *O Roma vakeren* v Českém rozhlase vede **Anna Poláková**, romské vysílání na stanici Regina zase básník **Emil Cina** (nar. 1947). V Českém rozhlase na stanici Radiožurnál pracuje jako redaktor **Jan Mišurec** (nar. 1973). Na Slovensku působí schopná žurnalistka **Mgr. Anna Koptová** (nar. 1953), jejíž pracovní záběr již dávno přesáhl obor žurnalistiku, což platí i o **Agnes Horváthové** (nar. 1957) a mnoha dalších.

Prvním romským historikem u nás byl rodák ze západoslovenského Šaštína, prom. historik **Bartoloměj Daniel** (1924–2001), zakladatel a pracovník Muzea romské kultury v Brně. Podobně přispěla k založení muzea i autorka této publikace, jinak historička a muzeoložka **PhDr. Jana Horváthová** (nar. 1967). Dokumentaci vlastní kultury se věnují i Romové na Slovensku. První pracovníci Oddělení romské kultury v Gemersko-malohontském muzeu v Rimavské Sobotě byla **Mgr. Alena Horváthová** (nar. 1961), nyní ředitelka Informačního a poradenského centra Romů a Klubu romských žen tamtéž. Oddělení romské kultury funguje i při Vihorlatském muzeu v Humenném, kde romisticky orientované sbírkové fondy spravuje **Mgr. Miroslav Cina**, stejně jako Alena Horváthová absolventka katedry romské kultury na nitranské univerzitě.

Psychologii vystudovala brněnská rodačka **Mgr. Monika Horáková-Mihaličková** (nar. 1973), první výkonná místopředsedkyně Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity vlády ČR, posléze poslankyně Parlamentu ČR. Romským studentům středních a vysokých škol z celé

republiky umožnila setkávání, výměnu názorů i zkušeností na půdě občanského sdružení Athinganoi (viz obr. č. 33). Na Slovensku působí psycholožka **PhDr. Klára Orgovánová** (nar. 1956), předsedkyně Nadace InfoRoma a Nadace pro romské dítě; v roce 2001 byla jmenována zmocněnkyní vlády SR pro řešení problémů romské menšiny.

Ze zahraničních romských vědců humanitních oborů připomeňme sociologa, básníka a aktivního politika pocházejícího z bývalé Jugoslávie **PhDr. Rajko Djuriće** (nar. 1947), který nyní žije v Berlíně (1990–2000 prezident IRU). V Ruské akademii věd bádá na poli historických a etnologických věd **prof. Naděžda Demeterová**, v etnologii publikuje také **dr. Andrej Mirga** z Polska. Profesorský titul získal lingvista a historik **prof. Ian Hancock-le Redžosko** (nar. 1942) z Texaské univerzity v Austinu, vynikajícím lingvistou je **PhDr. Christo Kjučukov** (nar. 1962) z Bulharska nebo **Lev Čerenkov** z Ruska. V oblasti dějin umění se pohybuje olašská Romka a kunsthistorička **Ágnes Darócsi** z Maďarska. K romským osobnostem světového významu patří sociolog **dr. Nicolae Gheorghe** z Rumunska. V současné době pracuje v OBSE ve Varšavě. **Romani Rose** ze skupiny německých *Sintů* je zakladatelem a vůdčí osobností Dokumentačního a informačního centra v německém Heidelbergu, které se orientuje na genocidu Sintů a Romů v době druhé světové války. Centrum disponuje velmi zajímavou a světově ojedinělou expozicí. **Dr. Santino Spinelli** je hudební teoretik i aktivní hudebník, ale především představitel italských Romů. Od roku 1994 pořádá ve středoitalském městě Lancianu **mezinárodní uměleckou soutěž AMICO ROM**, v níž jsou posuzována díla s romskou tematikou nejrozličnějších uměleckých oborů od autorů z celého světa.

Zejména od druhé poloviny 20. století, kdy bylo Romům umožněno chodit do školy, a zbavit se tak negramotnosti, začínají se mezi nimi objevovat také první spisovatelé, píšící jednak romsky, jednak jazyky majoritních společností, v nichž žijí. U nás je to především: **Tera Fabiánová** (nar. 1930), **Vojtěch Fabián** (nar. 1949), **PhDr. Vlado Oláh** (nar. 1947), **Jan Horváth** (nar. 1959), **Margita Reiznerová** (nar. 1945), **Helena Demeterová** (nar. 1940), **Ilona Ferková** (nar. 1956), **Andrej Giňa** (nar. 1936), dříve jmenovaný **Emil Cina** (nar. 1947) se věnuje zejména tvorbě pro děti, **František Demeter** (nar. 1948, činný i výtvarně). Tvorba uvedených autorů již byla zveřejněna, na rozdíl od řady začínajících tvůrců, kteří na knižní vydání své tvorby teprve čekají. Na Slovensku žije a tvoří první romská spisovatelka (první z území bývalého Československa) i autorka původních divadelních her **Elena Lacková** (nar. 1921), **PhDr. Dezider Banga** (nar. 1939) nebo **József Ravasz** (nar. 1949) a mnoho dalších.

Ze světových autorů není možno pominout romskou poetku z Polska **Bronislawu Wajspapuszu** (1908–1987), která je básníčkou světového významu. Ve Francii žil a tvořil spisovatel **Matéo Maximoff** (1917–1999). Jeho první dílo Sudičky bylo přeloženo do 14 světových jazyků. Ve Švédsku žila **Katarina Taikonová** (1932–1995), autorka literatury pro děti. Její knihy jsou populární po celé Skandinávii; kniha *Katici*, ty to zvládneš vyšla i v češtině (1999). **Filomena Franz** (nar. 1922) z německých *Sintů* píše především romsky; za svoji činnost obdržela v roce 1995 Spolkový kříž za zásluhy, nejvyšší občanské vyznamenání, jaké vláda SRN uděluje. Také v žilách kolumbijského autora románové ságy *Sto roků samoty* **Gabriela García Márqueze** (nar. 1928) koluje romská krev; v roce 1982 získal Nobelovou cenu za literaturu.

Vrozenou vnímavost a citovost Romové naši i zahraniční uplatňují zejména ve **výtvarném umění**. U nás k neznámějším tvůrcům patří **Rudolf Dzurko** (nar. 1941), který pracuje originální technikou lepení barvené skleněné drtě na skleněný podklad. Vedle toho je autorem

soch z pískovce a ze dřeva (viz obr. č. 29). V české výtvarné obci patří k uznávaným naivním výtvarníkům.

Další romští výtvarníci – samoukové se v poslední době dostávají do povědomí veřejnosti zejména díky putovní výstavě Muzea romské kultury *E luma romane jakhenca – Svět očima Romů*. Mezi autory na výstavě prezentovaných prací jsou řezbáři, kreslíři i malíři. Dřevo je materiál v přírodě lehce dostupný, proto jej Romové tradičně opracovávali, původně jen pro zhotovení užitkových předmětů (nádobí apod.); nyní na rodinných základech vyrůstají lidoví řezbáři – umělci. Autorem rozsáhlé kolekce dřevorezeb je **Dezider Fertö** (1921–1996) z Gemerské Vsi, jehož celoživotní dílo je umístěno ve sbírkách Muzea romské kultury (viz obr. č. 3, 37).

Obr. 34 – Většina výtvarníků z řad Romů vytváří svá díla bez odborného vzdělání. Nejsou-li přímo nezaměstnaní, pak pracují nejčastěji v dělnických profesích. Dušan Oláh z Detvy: přes den lakýrník, ve chvílích volna ilustrátor a malíř.

Ernest Dančo (nar. 1935) žije v Benátkách nad Jizerou a vytváří zejména polychromované figury inspirované náboženskou tematikou (viz obr. č. 28). **Ján Bartoš-Biskup** (nar. 1953) je rázovitý dřevorezbař ze Zvolena (viz obr. č. 24). Ve Zvolenské Slatině žije a tvoří nejen ze dřeva **Ivan Berky** (nar. 1970); je mj. autorem městského znaku na místní radnici. **Jaroslav Cicko** (nar. 1939) z Horné Štubně se svými sovkami ze dřeva či kamene postupně přesouvá z pozice lidové amatérské tvorby k tvorbě profesionální.

Z kreslířů a malířů připomeňme výtvarný talent amatérů-samouků z Detvy, mezi něž patří **Ján Oláh-Širo** (nar. 1959), mj. autor ilustrací ke karetní hře, **Dušan Oláh** (nar. 1960, viz ilustrace pod mottem knihy, obr. č. 9, 10, 34). **Ján Berky** (nar. 1951, viz obr. č. 31) nachází inspiraci pro své práce zejména v aktuálních problémech současných Romů, naopak **Tibor Oláh** (nar. 1952), nyní žijící v Rožňavě, nachází zálibení spíše ve ztvárnění krajiny.

Z dalších autorů-samouků stojí za pozornost **Július Lakatoš** (nar. 1938) ze Selice. V pravém slova smyslu lidovým tvůrcem byl **Aladár Kurej** (1926–2001) z Humenného. **Tibor Červeňák** (nar. 1977) z Hranic na Moravě je autorem často rozměrných olejů především s tematikou figurální. Výstava prezentuje i kresbu **Františka Demetera** (nar. 1948), který však již v roce 1996 emigroval do Belgie. Trvale se zde usadil a pravidelně pořádá výstavy svých výtvarných prací. Malíř **Pavel Kroka** (nar. 1961), jinak romský poradce Městské části Praha 7, měl samostatnou výstavu obrazů v roce 2000 v Českém muzeu výtvarných umění v Praze. Skladatel **Jiří Korman**, inspirován jeho díly, vytvořil 13 hudebních variací zachycených na CD *Čhajori romaňi/Cikánská dívčenko* (Nadace Díla pro národ, Praha 2000.)

Tvorbu romských žen prezentují olejomalby **Marty Váľkové** (nar. 1956). Vedle práce romské poradkyně v Ústí nad Orlicí se ve volných chvílích věnuje výtvarné tvorbě, kterou studovala na Střední škole umělecko-průmyslové v Uherském Hradišti. Výstavu doplňují vyšívané obrazy neškolené **Markéty Šestákové** (nar. 1952) z Českých Budějovic.

Z romské tradice vychází práce s dalším přírodním materiálem – hlinou. Součástí putovní výstavy jsou totiž i hliněné plastiky nevidomé sochařky z Brna **Boženy Příkrylové** (nar. 1978). Příkrylová je autorkou bronzové pamětní desky obětím protektorátního cikánského tábora v Hodoníně, která byla v roce 1998 umístěna na hřbitovní zdi v Černovicích, o. Blansko (viz obr. č. 23). Pro Baziliku Navštívení Panny Marie, která se nachází na známém poutním místě – na Sv. Kopečku u Olomouce – zhotovila sochu Madony z pálené hlíny (1999). Na Slovensku, v městě známém výrobou keramiky – Modře, působila jako profesionální keramička **Viola Petrášová-Stojková** (1962–1996). Invence a umělecké nadání Petrášové se měly možnost projevit i navzdory jejímu předčasnému skonu v řadě samostatných keramických objektů.

Na Slovensku žije a tvoří jeden z mála romských profesionálních výtvarníků **Alexander Bohó** (nar. 1947). Je autorem řady grafik i olejomalb v duchu výtvarného směru – konceptualismu. Restaurátor nástěnné malby **David Zeman** (nar. 1973) je autorem sgrafit na motivy dřevorytů Josefa Váchala ve stejnojmenné ulici v historické části města Litomyšle, je spoluautorem štítové malby na boční zdi budovy Muzea romské kultury v Brně (viz obr. č. 25). Práci restaurátorské se věnuje také **Eduard Oláh** (nar. 1955), ovšem coby sochař-kameník. V roce 1997 vytvořil památník romským obětím války pro lesní hřbitov u objektu protektorátního cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu. (Památník romských obětí obdobného tábora v Čechách – v Letech u Písku – je dílem neromského autora, akademického sochaře Zdeňka Hůly, odhalen v roce 1995.)

Obr. 35 – Alojz Šarkózy s mříží vlastní výroby, Dunajská Lužná 1998.

Ze zahraničních romských výtvarníků jen namátkou uvedme **Karla Stojku** (nar. 1931) z Vídně, jehož plátna čerpají náměty v autorových hrůzných zážitcích z koncentračního tábora v Osvětimi. Je možno zmínit i díla řady romských malířů z Maďarska. Po souborné prezentaci jejich děl v rámci putovní výstavy realizované již dříve zmíněnou **Ágnesou Darócsi**, se jim podařilo prolomit bariéru předsudků a jejich tvorba vešla v obecnou známost. Některým z nich se dokonce podařilo získat akademické vzdělání a stát se profesionálními výtvarníky. Za hranicemi Maďarska jsou známí především dva: **István Szentandrás** a **Tamás Péli** (nar. 1948).

Ve Švédsku žije **Rosa Taikonová** (nar. 1926, sestra spisovatelky Katariny Taikonové, viz s. 74) – uznávaná výtvarnice-šperkařka. Při navrhování i výrobě originálních stříbrných šperků vychází z rodové tradice – je totiž ze skupiny *Kalderašů*, kteří se v minulosti věnovali nejen výrobě kotlů, ale zhotovovali třeba také ozdobné stříbrné knoflíky či kování na „vajdovské“ hole.

Tradice romského kovářství se stala základem pro tvorbu dnešních romských **uměleckých kovářů**. Snad jejich největší koncentrace je v oblasti západního Slovenska; romské umělecké kováře nalezneme mj. v Bratislavě-Podunajských Biskupicích, Zohoru nebo v Dunajské Lužné. V poslední jmenované obci funguje hned několik rodinných firem, např. **Rigovci – Rigokov** (viz obr. č. 36), **Šarközi**, ale i **Šarközy** (viz obr. č. 35), které nejen exportují své práce do zahraničí a do exkluzivních obchodů s bytovými doplňky i nábytkem, ale podílí se také na restaurování kovových objektů v historických částech Bratislavy (např. brána prezidentského paláce) nebo Vídně. Romští umělečtí kováři reprezentovali naši zemi v roce 1967 na mezinárodní výstavě EXPO v kanadském Montrealu. Za kovovou plastikou kozorožce si z výstavy odvezli dokonce významné ocenění. Je příznačné, že právě na této prestižní výstavě byl skutečný původ autorů zamlčen a díla byla vydávána za slovenskou lidovou tvorbu.

Obr. 36 – Firma Rigokov: Kovová plastika koně – symbol firmy, Dunajská Lužná 1998.

Dokladem postupné integrace Romů do společnosti může být fakt, že zejména v poslední době pronikají zástupci tohoto etnika i do **církve**. Představitelé církve bývali vděčným námětem romských anekdot; dnes se situace začíná měnit. Od roku 1997 mají Romové již svého prvního blahoslaveného, kterým se stal **Ceferino Jiménez Malla zvaný el Pelé** (1863–1936), jenž v době občanské války ve Španělsku neváhal riskovat svůj život pro záchranu kněze. Za tento statečný čin byl popraven. Prvním romským římsko-katolickým knězem na Slovensku se stal **Eugen Fejcz** (nar. 1961), který působí ve farnosti v Družstevnej pri Hornádě. V Radošovicích je romským kaplanem **Jozef Markovič**. Pastorační činnosti mezi Romy v Bardejově se věnuje řádová sestra **Atanázia** (vl. jménem Mgr. Mária Holubová, nar. 1952). V jihočeském Větřní, nedaleko Českého Krumlova, působí vysvěcený romský duchovní – jáhen **Vojtěch Vágai** (nar. 1959).

Nejen romští duchovní, ale i ostatní Romové z celého světa se každoročně 24. května setkávají v jihofrancouzském přístavním městečku **Les-Saintes-Maries-de-la-Mer** na křesťanské pouti, při níž je do moře vynášena a oslavována socha patronky Romů – svatá Kalí Sára.

Tato kapitola nepodává vyčerpávající přehled o romských osobnostech nejen v zahraničí, ale zdaleka ani u nás. Cílem bylo poskytnout pouze ukázkou, umožnit náhled do současného stavu. Přesto zůstává smutnou skutečností, že **někteří z mediálně známých, dokonce slavných lidí s romským původem uvedení svého jména v souvislosti s Romy odmítají. A to je dokladem nejen jejich etnického uvědomění, identity, ale bohužel také momentálního stavu společnosti, v níž příslušnost k Romům znamená přitěžující okolnost.**

Doporučená literatura:

Balvín, Jaroslav: Romské osobnosti ve fotografii. Ústí nad Labem 1999.

Brindzák, Eugen ml.: Starý rómský muzikant. Phuro lavutaris. Trenčín 2000.

Davidová, Eva: Cesty Romů. Romano drom 1945–1990. Olomouc 1995.

Davidová, Eva: Kdo je Tony Gatlif. In: Romano džaniben, 1–2/1998, s. 123–130.

Drenko, Jozef: Rómska primáška Panna Cinková. In: Neznámi Rómovia, Bratislava 1992, s. 117–123.

Hlôšková, Hana: Na svetoznámej cigánskej/rómskej púti alebo s jeřábkovcami tentoráz v Saintes Maries de la Mer.
In: Etnologické rozpravy, r. 8, 2/2001, s. 172–176.

Horváthová, Agnes: Minulosť a súčasnosť kováčstva v Dunajskej Lužnej. In: Romano džaniben, 1–2/1999, s. 12–16.

Horváthová, Jana: Takový normální doktor (rozhovor s MUDr. Vladimírem Horváthem).

In: Romové v České Republice (1945–1998). Praha 1999, s. 318–326.

Horváthová, Jana: Romské výtvarnictví v zemích bývalého Československa.

In: Romano džaniben, 4/2000 (1. část) s. 81–89), 1/2001 (2. část), s. 124–129.

Lichardus, Jozef: O cigánských kováčoch z Košarísk. In: Umění a řemesla, 1969.

Majerčiak, Vladimír: Legendárny primáš Jožko Piňo. In: Neznámi Rómovia, Bratislava 1992, s. 127–138.

Mann, Arne: Romský dějepis. Praha 2001.

Mann, Arne: Majstri ohňa a železa – rómski umeleckí kováči.

In: Slovensko, magazín Matice Slovenskej a Nadácie MS. Martin, 1966, č. 4, s. 28–30.

Manuš, Erika, Dzurko, Rudolf: Dzurko. Praha 1995.

Manuš, Erika: Jdeme dlouhou cestou. Příběhy Romů a Neromů v proměnách času. Praha 1998.

Manuš Erika: Peklo, nebe, ráj. Bít nebo být. Vyprávění nejen cikánská. Praha 2001.

Muzeum romské kultury: E luma Romane jakhenca – Svět očima Romů.

Katalog k výstavě romských neprofesionálních výtvarníků. Praha 1998.

Portréty. O Yanko le Redžosko – prof. Dr. Ian Hancock. In: Romano džaniben, 3/1996, s. 50–61.

Riboldi, Don Mário: Blahoslavený Rom, Zefferino Jiménez Malla. Miláno 1993 (slovensky).

Romane bare manuša (Karty romských osobností). Praha 1995.